verstaan als aanduiding van religieuse strevingen, die de wetenschap opeischen voor de theologie.

Ook de wijsbegeerte kwam niet verder dan tot de taak van een voorbereidende wetenschap.

Het was een eervol werk, de koningin der wetenschap te mogen dienen, maar met haar eigen vlucht ontplooien kon de wijsbegeerte zich niet, zoolang ze ancilla (dienstmaagd) bleef.

Door een natuurlijke wisselwerking heeft dit onmondig houden van de wijsbegeerte de theologie zelf ook in haar ontwikkeling belemmerd en soms gevaarlijke verwarringen teweeggebracht.

Langzaam maar zeker begon de Grieksche filosofie (door Arabieren en landverhuizers uit het Oosten naar het Westen geïmporteerd) in de kerk opnieuw, en nu veel sterker, op te dringen.

Aristoteles en Plato stonden op uit het graf der vergetelheid en marcheerden de kerkpoort weer binnen.

B. W.

Correspondentie. — B. K. te H. — Natuurlijk heb ik Prof. Heijmans te Groningen bedoeld. Dank voor uw schrijven. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Nieuwe Boeken.

Wilma, Die Vrijwillig dragen.

De Schrijfster van dezen christelijken roman, is al sinds lang een van de bekenden onder de auteurs, wier arbeid door een christelijke overtuiging gedragen wordt.

Bij de herleving onzer letterkunde in 1880 is de christelijke literatuur niet achtergebleven, maar ze heeft zich, zij het dan ook in langzamer tempo, mede ontwikkeld in de richting, die de nieuwere letterkunde ging.

Dat ze in dezen geen gelijken tred houden kon, spreekt wel vanzelf. Immers de volkomen vrijheid van ontplooiïng, die het individualistisch beginsel aan de niet-christelijke literatuur schonk, bestond voor haar niet, wijl scherpe overtuigings-begrenzing een cirkel rond haar trok. En ook haar impressionisme, haar zielkundige ontleding, haar realisme moesten uiteraard van geheel ander karakter zijn. De zielsemotie van den christelijken kunstenaar is een gansch andere, dan van hem, die buiten het christelijk beginsel staat, eenvoudig omdat de christen alle dingen ziet in afhankelijkheid van God en zijn zelfstandigheid daaraan altijd onderworpen blijft. Zoo kunnen we begrijpen, dat de christelijke literatuur in de hooge vlucht, die de moderne letterkunde nam niet meegaan kon, eigenlijk steeds meer achterbleef, zelfs achterblijven moest op grond van haar beginsel.

Het is noodig, dat we hierop letten, als we ons afvragen hoe het toch komt, dat het christelijk beginsel zich niet meer gelden deed in de latere letterkunde. De beginselen, waarvan deze uitgaat, zijn veelal de volkomen tegenstellingen van het christelijk beliiden en dus moest de christelijke literatuur, die eenerzijds wel de vormvernieuwing begeerde, maar aan den anderen kant toch veel meer aan het oude gebonden bleef, zich eigenlijk een eigen weg banen. Achter de groote pioniers van „de Nieuwe Gids" kon ze immers niet blijven gaan.

Nu kan ik in een artikel als dit niet ingaan op de vraag naar het kunstgehalte in die christelijke literatuur. Wie daarvan meer weten wil raadplege de verschillende christelijke tijdschriften en periodieken, die in den laatsten tijd met deze quaestie zich in 't bijzonder bezig houden. Slechts wil ik op het bovenstaande wijzen, als een element, waarmede billijke critiek stellig rekenen moet. Want zeker gelden voor christelijke kunst geen andere, mindere, eischen dan voor niet-christelijke bellettrie — integendeel, ik zou haast zeggen nóg meerdere — maar men vergete niet, dat de basis, waarop de moderne christelijke kunst rust een geheel andere is dan die, welke aan de door-niets-gebonden moderne literatuur ten grondslag ligt. En al kan stellig niet alle christelijke literatuur kunst genoemd worden, er is toch geloof ik wel meer, dat op dien naam eenigen aanspraak maken mag, gezien de ontwikkelingsgeschiedenis, dan men oppervlakkig meenen zou.

Wilma, een der ouderen onder de christelijke auteurs zooals ik al zei, behoort zeker onder hen, wier werk kunst heeten mag. In de verschillende romans, die ze gaf en vooral ook in kleinere schetsen, heeft ze zich doen kennen als een Schrijfster van talent en van klaar inzicht in de moderne compositie-eischen. Een schets als haar „Grand-Seigneur", die in het tijdschrift „Opgang" verscheen, mag stellig gerekend worden onder het beste, wat op christelijk-literair gebied is gepraesteerd en kan de vergelijking met algemeen-erkende kunst van niet-christelijke zijde zeker doorstaan. Vooral in haar natuur-impressiën ligt haar kracht; de weergave daarvan is gewoonlijk even zuiver van visie als van taal. En, wijl altijd er door heen fluistert de bewondering en aanbidding van Hem, die dat alles gesthapen heeft, nadert ze veel meer de sfeer der waarachtige schoonheid, dan vele, overigens misschien uiterlijk meer artistieke geschriften van niet-geloovige kunstenaars.

Aan den anderen kant echter valt in haar werk duidelijk waar te nemen de omstandigheid, die ik aangaf, n.l. dat de christelijke kunst met de ontwikkeling der literatuur geen gelijken tred houden kon. Taal en stijl, geheel de conceptie eigenlijk, zijn van het, nu reeds ouderwetsche, tachtigers soort. Ik wil daarmee volstrekt niet zeggen, dat het minder is dan de nieuwste productie, want in de latere jaren ligt zeker het hoogtepunt niet van de literatuur na 1880. Ik constateer alleen het feit als een consequentie.

Ook de inhoud van Wilma's werk, de stof-keuze dus, is niet van het moderne type, maar alweer is dit geheel verklaarbaar uit het karakter en de ontwikkeling van dat karakter.

Daarom moeten we vooral niet te haastig zijn met ons oordeel als zulke lectuur een ouderwetschen indruk maakt. Wie in dezen meet naar den maatstaf der allernieuwste literatuur, stelt zich niet op het juiste standpunt. Want de kunst, die christelijk wil zijn, zal ten opzichte van de huidige ontwikkeling steeds meer reserve moeten in acht nemen en daardoor ook altijd den schijn van ouderwetsch houden.

Eén eigenaardige trek heeft mij altijd in het werk van Wilma getroffen, een trek, dien ik ook weer heb teruggevonden in „Die Vrijwillig dragen". Er hangt n.l. altijd een zeker waas van geheimzinnigheid over wat ze schrijft; sommige personen ziet men als door een nevel, zoodat ze vaag blijven. Daardoor blijft soms een zeker gevoel van onbevredigdheid na, van niet-precies-begrepen-hebben. Zelfs in het overigens zoo voortreffelijke „Grand-Seigneur" ontkomt men daaraan niet. Men kan eigenlijk niet diep genoeg doordringen in de psychologie van zulk een geschrift en dat heeft ten gevolge, dat het aroma van 't boek of de schets verloren gaat. Het zich-geheel inleven in wat men leest, wat toch voorwaarde is om wezenlijk een boek te „genieten", wordt daardoor zooveel moeilijker.

Van het eerste hoofdstuk van „Die Vrijwillig dragen" b.v. begrijpt men zoo goed als niets. Wel wordt, veel verder in 't verhaal, de hoofdzaak duidelijk, maar dan is het moeilijk de draden, die men in handen krijgt naar de juiste punten van aanknooping te leiden. En in ieder geval is de kracht van het eerste hoofdstuk aan u voorbij gegaan.

Raadselachtige figuren zijn ook Johansen en de dokter, bij wien Reynold, een der hoofdpersonen, inwoont. Heeft men heel het boek gelezen, dan klaart het vage wel wat op — maar volkomen helder wordt 't u toch niet. Dan gaat men fantaseeren, begint zelf draden van gebeuren te vlechten en men raakt den gedachtengang van de Schrijfster kwijt. Door het blijven van zulke figuren in een mystiek waas, ziet men ook niet hoe de personen met elkaar in aanraking komen of gekomen zijn en krijgt hun onderling contact, dat straks de kern van 't geheel blijkt, iets toevalligs, iets geforceerds.

Men meene echter niet, dat met deze enkele opmerking het boek is geteekend. Want dan zou men zich de lectuur van een belangrijke proeve van christelijke romankunst onthouden.

Een overzicht van den inhoud te geven is mij niet mogelijk. Ik zou dan al de draden los moeten maken van hun verbindingen en dan is de spanning toch weg en krijgt men niets dan een opsomming van namen.

Hoofdzaak is de geschiedenis van Reynold, die na een ontzaglijken strijd en dank zij de alles overwinnende christelijke liefde van anderen, opstaat uit z'n zonde-dood tot een nieuw leven. En het vrijwillig dragen, waarvan de titel spreekt is dan het mede-worstelen in zijn strijd, het mede aanvaarden van zijn smaad, waartoe de liefde van Christus de anderen kracht geeft. Mooi geteekend is de invloed, die uitgaat van het getuigen voor Christus, en het licht, dat daardoor opgaat over de zieledonkerheid van anderen uit Reynold's omgeving. Er zit dunkt mij iets persoonlijks in dit boek, iets zelf-doorleefds, wat er warmte en kleur en zuiverheid aan geeft.

Goed geslaagd is vooral de teekening van 't milieu in 't predikantsgezin, het centrale punt van 't heele boek. De worsteling van den predikant zelf, de glorieuze overwinning van z'n vrouw Emmy, die het leed eener lichamelijke verminking vrijwillig leert dragen, ze zijn sterk en zuiver van beelding. Heel het boek door is die Emmy een mooie figuur, naïef en toch beslist, krachtig en toch altijd vrouwelijk-zacht. Vooral is ze goed als de moeder van haar kinderen, wier wolkenlooze levensblijheid afstraalt op haar zelf. Die kinderen en dan met name het jongetje Pimmie, spelen een groote rol in het boek, ook in Reynolds geschiedenis. En overal treffen u tooneeltjes vol licht en tinteling van levenswerkelijkheid, die de lectuur van dit boek telkens weer aangenaam maken. Eigenlijk heeft deze roman in z'n onderdeelen mij 't meest voldaan, meer nog dan als geheel. Want bij het lezen van zoodanige fragmenten bemerkt men de vage plekken niet, die het geheel vertoont.

En nu de practische vraag omtrent de waarde van dit boek als lectuur in het christelijk gezin? Die kan belangrijk wezen, als de lezers niet te jong zijn. Een zielegesteldheid als die van Reynold kan door te jonge menschen niet voldoende worden doorpeild, om de kracht van het vrijwillig dragen te gevoelen. Ouderen echter kunnen veel aan het boek hebben; zij bemerken ook beter waar het hier en daar naar „algemeene verzoening" neigt.

Als goede proeve van christelijke romankunst begroeten we dit boek, dat al z'n tweeden druk heeft, met vreugde. Het mag zeker den naam van „christelijke kunst" dragen, want ook aan de uiterlijke eischen van artisticiteit voldoet het ongetwijfeld.

Het vinde vele nadenkende lezers.

C. T.

UIT DE AMERIKAANSCHE KERKELIJKE WERELD

door Dr HENRY BEETS.

De Inwendige Zendingsraad der Evangelische Kerken in Noord-Amerika.

Aan den oever van den Atlantischen Oceaan, te Atlantic City, in het Zuidelijk deel van den staat New Jersey, vergaderde verleden Januari eene zendingscorporatie, van welke wij het een en ander wenschen mede te deelen aan de „Reformatie"-lezers.

Die zendingscorporatie heet „Home Missions Council", een naam, dien wij hebben vertaald zooals hierboven aangegeven. Ruim twintig kerkengroepen in Noord-Amerika zijn officiëel vertegenwoordigd op de vergaderingen van dezen Zendingsraad, die in 1923 voor de zestiende maal te zamen kwam. Zooals de naam uitdrukt is dit zendingslichaam een „Raad", met niet meer dan bemadslagende functie, zonder dat een der kerkengroepen er aan verbonden, gebonden is om de genomene resoluties uit te voeren. Het doel van de „Council" is „om gemeenschap, conferentie en coöperatie te bevorderen tusschen christelijke organisaties die zendingswerk verrichten in de Vereenigde Staten en hunne bezittingen en Canada". Allerlei arbeid wordt door den Raad opgedragen aan commissies van tien tot een paar dozijn leden, waarvan het lidmaatschap verdeeld is onder de verschillende aangesloten kerkengroepen.

Een van die commissies houdt zich bezig met het ontwerpen van de beste plannen voor kerkelijke gebouwen van allerlei aard. In een nieuw land als Canada en de Vereenigde Staten is het noodig allerwege gebouwen op te richten voor gemeentelijken en zendingsarbeid. Ook de talrijke Zondagsscholen, die in Noord-Amerika als regel van plaatselijke kerken uitgaan, eischen telkens nieuwe gebouwen. Nu kan men voor zooiets natuurlijk allerlei architecten employeeren, doch de praktische zin onzer Amerikaansche kerkelijke autoriteiten leidde tot de gedachte, dat het heel wat goedkooper zou zijn, als men eene commissie had, die alle kerkengroepen dienen kon met wat wij hier noemen „Standard building plans". Dat was mogelijk, omdat men allerwege in hoofdzaak dezelfde behoeften had en ongeveer hetzelfde bouwmateriaal gebruiken kon. Een boek met bouwplannen van allerlei aard werd vóór enkele jaren uitgegeven. Een nieuw boek is nu zoo goed als gereed. En voor een veel kleiner bedrag dan anders noodig kunnen de betrokkene partijen nu hare bouwplannen met toebehooren erlangen. En niet alleen kost zulks veel minder geld, maar daar de ervaring van allerlei groepen ten dienste staat aan het geheel, kan men ook allerlei fouten in het bouwen ontwijken.

Een tweede algemeene commissie houdt zich bezig met publicatiezaken.

De Amerikaan gelooft in de macht van de pers.

En om door middel van dagbladen zoowel als van kerkelijke bladen het publiek op de hoogte te houden van het voornaamste kerkelijk gebeuren, bestaat er een persbureau, dat allerlei berichten omtrent den arbeid der kerken verzamelt en geregeld de wereld instuurt door middel van losse bladen, de zoogenaamde „clipsheets", die gratis gezonden worden aan al de bladen van onze Republiek en Canada. Daardoor is het vooral, dat er zooveel z.g.n. kerkelijk of godsdienstig nieuws te vinden is in de kolommen der „groote pers".

Doch dat is niet de eenige arbeid dezer publicatiecommissie. In verband met eene andere organisatie worden er elk jaar leerboeken opgesteld, de zoogenaamde „textbooks", die de talrijke zendingskringen onzer Amerikaansche christenheid dienen met studieboeken. Zoo werd er verleden jaar in zoo goed als alle evangelische kerken studie gemaakt van het Negerprobleem in ons land.

Van één leerboek, voor de rijpere jeugd en de vrouwen-zendingsvereenigingen, werden bij de zestigduizend exemplaren verkocht. Wij bedoelen „The Trend of the Races" — door een neger geschreven — een doctor in de philosophie. Een dergelijk boek, bedoeld voor zendingsvereenigingen voor een jonger geslacht, vond eene afname van bij de tweeen-dertig-duizend exemplaren, en een derde boek, voor kinderen bestemd, had een afzet van ongeveer 12.000. Voor 1923 zullen twee of drie boeken dienen om de jeugd van Noord-Amerika te onderrichten in de idealen onzer natie als een christenvolk. Het ligt voor de hand, dat eene natie-wijde studie van dezelfde onderwerpen een machtigen invloed uit-

oefent op het formeeren van de publieke opinie en de eenheid onzer veeltalige natie wordt er door bevorderd, zoowel als de gemeene belangen van het koninkrijk Gods.

De beste talenten worden uitgekozen om deze boeken te schrijven. Een schaduwzijde van zulke coöperatie is natuurlijk het feit, dat de bedoelde boeken soms zich te veel moeten bepalen tot algemeenheden. Wij bedoelen, dat men zich moet beperken tot wat algemeen door de evangelische christenheid is aangenomen.

De leiders der verschillende studiekringen worden verwacht een meer kerkelijk cachet te drukken op wat die „textbooks" bevatten. Of dat alles echter overal tot zijn recht komt, valt met reden te betwijfelen. En daarenboven bestaat er gevaar, dat de geest van wat wij in Amerika noemen „New Theology" invloed uitoefent, zoodat de conservatieve kerkengroepen gehouden zijn om ten allen tijde een oogje in het zeil te houden.

Een derde commissie houdt zich bezig met het verschaffen van evangelische literatuur voor Protestantsche blinden. De Roomsche Kerk heeft eene groote verzameling van allerlei boeken voor de blinden. Kettersche sekten zooals de „Russellites", maken zich druk met de uitgave van werken voor hen.

Het is voor de meeste kerkengroepen echter zoo goed als onmogelijk om de zoo kostbare boeken voor blinden alléén uit te geven. Doch waar men samenwerkt ook op dit terrein is het doenlijk om de duizenden, die het gezicht missen te voorzien van literatuur in evangelischen geest opgesteld.

Eene vierde commissie van den Inwendigen Zendingsraad houdt zich bezig met allerlei vraagstukken betreffende wetten des lands, omtrent testamentaire beschikkingen. In elk een der 48 staten onzer Unie verschillen die wetten. Voor één kerkelijke groep is het veel te kostbaar om op de hoogte te komen en te blijven van de zaak. Doch ook hier fungeert een algemeene commissie op effectieve wijze, met betrekkelijk geringe kosten voor de betreffende kerkengroepen.

Vervolgens noemen wij eene commissie, die zich bezig houdt met de godsdienstige bewerking van wat wij noemen „migrant groups", d.w.z. groepen van mannen en vrouwen, die zich nu hier en dan daar bevinden om arbeid te verrichten, die verband houdt met de verschillende jaargetijden. Zoo zijn er duizenden, die hier en daar voor enkele weken of maanden worden samengebracht om fruit in te maken, of visch voor vervoer toe te bereiden, de z.g.n. „canneries". In den zomer zijn er duizenden van mannen, die van het Zuiden onzes grooten lands naar het Noorden trekken om den oogst binnen te halen op de enorme vlakten van ons Westen. In den winter begeven zich duizenden naar de uitgestrekte bosschen van onze Noordelijke staten, de z.g.n. „lumberjacks". Het is eenvoudig ondoenlijk voor één of twee kerkelijke groepen om die scharen van rondtrekkende arbeiders te bereiken en te volgen met het Evangelie. Doch door samen te werken kan er heel wat worden gedaan, ook voor deze lieden.

Eene zesde commissie houdt zich bezig met het beramen en bevorderen van wat wij in Amerika noemen „Church Comity", een term, die niet gemakkelijk te vertalen is. Wat bedoeld wordt, is eene overeenkomst tot onderlinge verdeeling van kerkelijk arbeidsterrein. Allerlei nieuwe steden en dorpen ontstaan in ons land van tijd tot tijd. De bevolking ervan is zeer heterogeen wat het godsdienstige aangaat. Van menige kerkengroep zijn niet genoeg belijders of aanhangers aanwezig om een kerkelijk instituut tot openbaring te brengen. Wat allemans werk is wordt soms niemands werk in dit opzicht. Wij bedoelen dat in sommige kleinere plaatsen heel geen inwendige zendingsleeraren komen. Terwijl in andere, grootere en meer belovende plaatsen, allerlei missionaire predikanten elkander in de wielen komen rijden.

En om nu ter eenerzijde die verwaarloozing en ter anderer zijde die opeenhoping te voorkomen, trachten de zendingsleiders zich onder elkander te verstaan om het terrein te verdeelen.

De eene plaats wordt dan aangewezen als het arbeidsterrein, b.v. van de Methodisten. De andere van de Presbyterianen enz. Men belooft elkander dan om geene nieuwe kerk in zulk eene plaats te institueeren zoolang de bestaande kerk niet in staat is om zichzelf te onderhouden.

Het is licht te begrijpen, dat dit alles niet steeds goed van stapel loopt zonder frictie. Want menschen zijn geen stukken op een schaakbord, die men naar believen verzetten kan. Doch de nood helpt om resultaten te erlangen, daar algemeene zendingsdeputaten geen geld zenden naar locaties, die voor een bepaalden tijd zijn toegewezen aan een andere kerkengroep.

Men begrijpt lichtelijk, dat ook hier eene schaduwzijde is, de schaduwzijde, dat beslist kerkelijk beginsel op den achtergrond gedrongen wordt, nolens volens.

Dat laatste is de hoofdoorzaak van het feit, dat tusschen de (Hollandsche) Gereformeerde en de Christelijke Gereformeerde Kerken in Noord-Amerika nog geene „Comity"-regeling getroffen werd.

Ons Hollandsch volk van Gereformeerden bloede staat te sterk op kerkelijk beginsel om zich gemakkelijk te onderwerpen aan schikkingen als boven omschreven. Dat zulks in sommige plaatsen echter ook zijne schaduwzijde heeft, laat zich even licht verstaan. Er is meer dan een dorpje waar twee kerken onzes volks zijn, met twee predikanten, terwijl het veld best bewerkt kan worden door één Dienaar des Woords...

Op het gebied der zending onder de Indianen echter werkt dit „Comity"-plan op bevredigende wijze. De Roodhuid weet niet genoeg af van den stand der zaken om zich te verzetten.

Elke kerkengroep ontvangt daardoor eigen terrein waar geen andere kerkelijke zending binnendringt, behalve, helaas, de Roomsche en enkele sekten zooals de Adventisten, die de „Council" niet willen erkennen. Zoo heeft de Gereformeerde Kerk haar eigen terrein aangewezen onder de Winnebago Indianen en andere stammen, terwijl de Christelijke Gereformeerde Kerk haar zendingsveld heeft onder de Navaho en Zuni Indianen in den staat New Mexico.

Ook wat het uitgestrekte Alaska aangaat, is gewenschte terreinverdeeling, gelijk er, wat zending onder de Mormonen aangaat gepaste samenwerking is, en evenzeer betreffende Immigratie.

Ook in betrekking tot Spaansch sprekende zendingsvelden binnen en buiten Noord-Amerika is er terreinverdeeling. Aan de Zuidelijke Methodisten b.v. is Brazilië gelaten, terwijl de Noordelijke Methodisten hunne zendingskrachten uitzenden naar landen in het Verwaarloosd Werelddeel buiten Brazilië. Doch hiermede bereiken wij de grenzen van een ander terrein, n.l. dat der „Foreign Missions Conference", of Buitenlandsche Zendingsconferentie, waarvan wij in het begin van Januari eene jaarlijksche samenkomst bijwoonden te Bethlehem, een oude Moravische nederzetting in den Staat Pennsylvania. Ook daartoe behooren, evenals in het geval van den Inwendigen Zendingsraad zoo goed als alle evangelische kerken in Noord-Amerika, de (Hollandsche) Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde Kerken insluitend. Wellicht daarover in een later schrijven.

HENRY BEETS.

PERS-SCHOUW.

Religieuse ontwaking.

De vrijzinnigen krijgen al meer en meer „genoeg" van de liberale „steenen" en zoeken brood.

„De Hoeksteen" schrijft:

> „Een berichtje in een kerkelijke courant, waarin de menschen worden uitgenoodigd, zoo weinig mogelijk de diensten te bezoeken, zal wel zeldzaam voorkomen. Men kan zulk een berichtje lezen in de „Vrijzinnige Kerkbode voor Haarlem en Omstreken" van 30 December l.l. Daar staat n.l. een verslag in over de Vrijzinnige Jongerenkerk. Deze wordt, staat er, zóó goed bezocht, dat er eigenlijk plaats te kort is, zoodat het berichtje eindigen moet met de woorden: „Ouderen worden verzocht de diensten zoo weinig mogelijk te bezoeken, daar zij anders plaats wegnemen voor jongeren, voor wie toch de godsdienstoefeningen bestemd zijn."

***

Beu van de wonderen der techniek.

Ook dit is een verschijnsel van omwenteling in de geestesgesteldheid, dat de materieele glorie der cultuur haar bekoring verliest.

Het is nog geen bekeering tot het Wonder, maar toch de rijping tot een nieuwe volheid der tijden, die de Kerk tot een zwaren plicht roept.

Het onderstaande is uit „De Haagsche Post" (van de hand van Prof. van Rijnkerk).

Techniek en Geest.

In onzen tijd lijden velen aan een zonderlingen waan: de overschatting der techniek. Vliegtuigen, duikbooten, draadlooze, kortom alle ingewikkelde machinerieën, die over eens onoverwinnelijk geachte materieele moeilijkheden zegevieren, schijnen ons de belichaming van „vooruitgang". Wij huiveren van genot, wanneer we bedenken hoe de mensch, naakt schepsel zonder klauwen of slagtanden, in toestellen, uitgedacht door zijn onuitputtelijken geest, sneller dan de arend boven de wolken vliegt, rapper dan elk waterdier onder trouwloos schuim der baren gedoken, onzichtbaar de wereldzeeën doorklieft. Het duizelt ons, wanneer wij bedenken, dat de electrische golf door onze scheppingskracht opgewekt, in rhythmischen polsslag onze gedachten voert over zeeën en vastelanden, en eens wellicht den afgrond zal doortrillen welke de hemellichamen in den wereldaether scheidt. De zelfde, soms met beklemming en angst vermengde bewondering, vervult ons, wanneer wij de werkingen aanschouwen der krachten welke de mensch uit de stof weet te ontkelenen: de onbegrijpelijke macht der ontploffingsmiddelen, de toovermacht der alles doordringende X-stralen; de millioenen paardekrachten aan een waterval ontleend, welke van dagreizen ver langs een simpelen koperdraad toegevoerd, geheele bevolkingen van licht, warmte en energie voorzien en honderden bedrijven voeden.... Dat alles mag ons voorwaar trots en schroom inboezemen. Trots wegens de bijkans almachtige vermogens waarmede onze geest de stof weet te bréidelen en beheerschen. Schroom en dankbaarheid jegens de wetenschappen, welke den mensch in staat stellen zijn dagelijksche zegepralen over de aarde te vieren.... In bescheiden zelfverheffing prijzen wij ons gelukkig boven onze voorouders en loven wij den „vooruitgang", waarvan wij de heerlijke voordeelen genieten. Wat al gemakken waarborgt ons de techniek! Telegraaf, telephoon, vliegsport, gashaarden, electrische tram, electrische vatenwascher, stofzuiger en strijkijzer, electrisch licht. Hoe zou men in ons dagelijksch jakkerleven daarbuiten kunnen? Wie zou het kunnen stellen zonder de zegeningen der techniek? Het moderne leven met zijn duizendvoudig verfijnde behoeften is immers ondenkbaar zonder dat alles. Dit zal niemand tegenspreken: zooals het leven thans in den maalstroom der groote steden geleefd moet worden, blijft men achter en gaat men ten onder wanneer men niet met den ijlgang der tijden meeholt. Heeft Engeland dit niet ondervonden, toen het in den wereldoorlog betrokken, tot zijn schade bemerken moest, dat zijn chemische industrie (vergiftige gassen en explosieven) en zijn machineproductie (kanonnen en granaten) bij die van Duitschland ten achter stond! Vandaar, dat men in Engeland thans de studie der natuurwetenschappen meer op den voorgrond geplaatst heeft bij de opleiding der jeugd: het mag niet meer voorkomen, in de toekomst, dat een ander volk, beter moordtuigen kan vervaardigen! Ook dit is een zegening van den vooruitgang! of liever, laat ons de ironie laten varen, en ronduit zeggen: ook dit is een vloek van wat men vooruitgang noemt. Ook dit is een der teekenen van de slavernij waarin ons de techniek, de chemie, de machine, heeft gekluisterd. Oorspronkelijk zijn de machinale en chemische industrie ontstaan om te voldoen aan de wassende materieele behoeften der menschheid. Thans echter dwingen zij ons, onze behoeften tot onverzadigdheid te vermenigvuldigen om een afzet te vinden voor haar eigen niet te remmen productiviteit. Is het werkelijk een geluk voor de menschheid geweest toen tusschen de jaren 1770 en 1790 de Engelsche katoenspinners, met de machinale weefgetouwen, het meester der fabrieksnijverheid het aanzien gaven? Wie durft deze vraag ontkennend beantwoorden? De bekende Italiaansche schrijver Guglielmo Ferrero zegt in zijn merkwaardig boek „Tusschen twee werelden" dat men in onze dagen alles mag verloochenen: God, het vaderland en het huisgezin, maar één ding moet men aanbidden: de machine. En toch, hoe barok dit ook schijnen moge, wil ik den moed hebben, het monster bij den naam te noemen. De vooruitgang der technische wetenschappen met al haar toepassingen, heeft de menschheid meer ellende dan voordeel gebracht. Zij bevredigt duizend kunstmatige behoeften, maar waren wij niet veel gelukkiger zonder die bevrediging en zonder die behoeften? Is niet ons leven kleurloos en leelijk geworden, is niet ons bestaan, tot in het ongerijmde gespannen, zijn niet onze zorgen, onze aandacht, onze belangstelling voor materieele zaken op den spits gedreven? Meent men werkelijk dat de industrie, de techniek, de chemie, de menschheid meer geluk gebracht hebben?

Er is nog een andere zijde aan de zaak: de overschatting der techniek heeft gevoerd tot een overschatting der natuurwetenschappen. Dit heeft als van zelf geleid tot het streven, het aandeel dezer wetenschappen bij 't middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs steeds meer uit te breiden. Men zou het tegendeel verwacht hebben. Het jagende leven is voor bijna een ieder tegenwoordig gevuld met materieele problemen. Wijsgeerige, aesthetische, letterkundige belangstelling wordt onderdrukt, ten bate van wat „praktijk des levens" eischt of schijnt te eischen. Men moest bij het onderwijs dus uit alle macht trachten, de jeugd, als tegenwicht, althans met zooveel mogelijk ideëele waarden te verrijken, waarop zij later zal kunnen teren. In plaats daarvan werkt men consequent aan het doorvoeren van een oriënteering in tegengestelde richting: het onderwijs geheel te dwingen in het dwangbuis der practische behoeften. Tot voor kort was het doel van het onderwijs in het algemeen, den kinderen alle elementen van kennis en oordeel bij te brengen, welke zij in alle aspecten van hun verder leven konden noodig hebben. Daarbij was men zich wel bewust, dat de mensch nog voor anders dan oeconomische en materieele problemen te staan komt. Tegenwoordig schijnt men dit niet meer te gevoelen. Wiskunde, natuurkunde, scheikunde, mechanica, aangevuld met staathuishoudkunde en boekhouden, staan tegenwoordig bovenaan op de leerprogramma's. Stoffelijke belangen en de studie der stof, dreigen de geestelijke wetenschappen allengs geheel te verdringen. Dit zal, wat men „vooruitgang" belieft te noemen, waarschijnlijk zeer ten goede komen. Ik zeg waarschijnlijk, omdat ik niet weet in hoeverre een eenzijdige natuurwetenschappelijke hypertrophie van onze hersenen ten slotte niet zal blijken schadelijk te zijn. Maar in elk geval is het zeker, dat het bevoorrechten van de materieele boven de geestelijke wetenschappen, het geluk der menschheid niet vergroten zal. Integendeel. En ik acht het een groot nadeel voor het algemeen geluk der menschheid, dat men er naar streeft het middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs allengs meer, zooals het heet „aan te passen aan de eischen der praktijk". In die voorbereidende leerjaren moest men juist het omgekeerde doen: ongeacht al die practische eischen, trachten bij de jeugd een zoo breed mogelijken ideëelen grondslag van algemeene ontwikkeling te leggen. Wie eenmaal de phase der middelbare school voorbij is, vindt naderhand slechts tijd of gelegenheid meer om een basis van algemeene cultuur te leggen. Op de kantoren en banken waarheen de H.B.S. als eindpunt leidt, niet, en evenmin op de Universiteiten, die allengs niets meer zijn geworden dan vakscholen waar men een practisch diploma kan halen. Dus wake men tegen achterafstelling der ideëele vorming op de H.B.S. en het Gymnasium. Hier blijve hoofddoel het bijbrengen van elementen van beschaving.

***